

Kopasz Tamás: ARIONANTE 2.
Litográfia, 107×77 cm

Can Togay **autista feljegyzései, 1994**

(III. rész)

(1)

Kukk Gyurival a bokorban ülünk. Úrhajóst játszunk. Gagarint. Titovot. Kikémlelünk: üres az óvoda kertje. Ijedt futás az épület felé. Életemben először kések el. Már mindenki ebédel.

Ugyanez a futás, máskor. Bekakilok. Besüt a nap a mosdóterembe. Mosdók gyerekmagasságban. A kakit kipiszkáltam a nadrágomból. Szégyenkezem. Nem értem, hogyan történhetett ez meg velem. Megmosakszom. Amikor meg akarok törülközni, valami zöld dologra leszek figyelmes a törülköző fogasán. Egy hang súgja, hogy mi az, de nem hiszek a hangnak, közelebről akarom látni azt a zöld valamit... igen, tudom, hogy mi lesz az, csak *az* lehet, de én még *olyat* nem láttam soha, csak a nevét hallottam. Ott van, mozdulatlan, csak a csápjai mozognak: Sáska! — villan át az agyamon. Sáska! Ez csak sáska lehet. Összeszorul mindenem. Félek. De közelebb megyek. Hirtelen felrepül, majd rajtam kapaszkodik meg. Tudtam! Felkiáltok, csapdosok a törülközővel. Remegek az iszonyattól. A sáska most a végéjén ül meg, nagy, zöld csápjai lassan mozognak. Megnyugszom, csendesül a szívverésem, de nem törülközőm meg. Kihátrálok a mosdóból. Ötéves vagyok.

Amikor belépek az ebédlőbe, a többiek már esznek. Késésem ismét feltűnik. Nyár van. Szétfoslott valami. Hamarosan vége az óvodának.

(2)

Melyik ország az „én” országom?

Egy gyermekkor Európában.

1963. A könyvespolc előtt guggolva. A fehér könyvek. Az 56-os képek.

1967. Látogatás Buchenwaldba.

1989. március 15. A Margit hídon Forgács Péterrel. Péter körbematat: „Íme a polgárok!”

1972. Katival a moziban. Alain Resnais: *A halhatatlan*. Amikor kilépünk a filmmúzeumból, futó fiatalokba, utánuk rohanó rendőrökbe ütközünk. Vagy csal az emlékezetem? A Lánchídi Csata.

(3)

Táncol, táncol, fehér kendője lobog a fekete szobában a falon. Mint apró fákllya lángja, a táncosnő táncolni kezd a sötét szobában. Az ablakból kósza derengés vetül a falra akasztott barna, faragott fatányérra. A tányérra festett táncosnő kezében lobogni látszik a kendő. A függöny mögül a nyári este fényei a szobába érve elhalnak. Kint a kertben a por leülepedett, a virágok között hűvös az esti levegő. Minden este, amikor sötétség borul a szobára, táncolni kezd a táncosnő. Kendője fehéren lobog.

A „pásztor” látogatása... Az üvegajtó mögötti árny... — A pásztor! — súgja az a bizonyos hang megint — Eljött érted a pásztor... Már látom is subáját, a kucsma árnyékát az ajtó mögött szűrődő sárga fényben. A subás alak most közelebb lép az ajtóhoz, árnyéka megnő. Kezét a kilincse teszi. „Csak álom!” — gondolom, abban reménykedve, hogy a gondolat elég erős ahhoz, hogy felébresszen. De az ajtó már nyílik is. Felülök az ágyban, jeges rémület szorongat. Az ajtó tovább tárul. Végre felébredek. Az üvegajtó mögött sárgás fény szűrődik a fürdőszobából.

Vágy, hogy bárány lehessen. A nyáj közepe táján, védve, melegben.

Menetelnek a párnámban. Katonák menetelnek. A vér lüktet a fülemben.

Menetelnek. Egyszerre lépnek. Menetelnek.

Farkasok közt védtelen.

(4)

1967. Meleg a Széchenyi fürdő kismedencéjének vize. Sárgászöld a víz. Rózsaszín testek, homályos körvonalak. Mások is csinálják, én is: kiszemelek magamnak egy nagylányt, egy nőt, alábukom. A tolongásban mellé érek, végigsimítok kezemmel a mellén, vagy hozzáérek ágyékához, aztán úszom tovább a víz alatt. A medence túlsó végén bukkanak fel. Leülök a kőlépcsőkre. Nők üldögélnek itt. Apránként közelebb kopoltyúzom magam. Lebegek a vízben a lépcsőbe kapaszkodva, bele-belepislantok a melltartók mélyébe. Olykor megpillanthatom a mellbimbók dermedt udvarát. Aztán a nők hátravetik a fejüket, napolajos arcukat a napba fordítják. A mellek ekkor megfeszülnek, a has kisimul, a fürdőruha melltarója elfedi a bőrt.

Olykor felbukkan egy-egy különösképpen hangsúlyos jelenség: parafapapucs, festett körmök, mélybarna bőr, ami a fürdőruhaszegély táján fehérbe vált. A medence környékén felforrósodik a hangulat. A nő szeméremdombja domborul comb-

jai között, a fürdőruha széle alól göndör szőr kavarog, a szövet kirajzolja a hüvely vágatát. A nő most beereszkedik a vízbe, a kamaszok teleszívják magukat levegővel. Több kéz találkozik a víz alatt a combokat érintve. Én is úszom tovább, majd hirtelen visszafordulok, hogy még egyszer megérintsem kézfejemmel a szeméremdombot. Aztán hamarosan kibukkanok a medence túloldalán.

A Széchenyi fürdő hangszórójából zene szól. A nyár slágere. Olykor megakasztja egy-egy közlemény, amelyben egy kisgyerek keresi szüleit vagy Ági várja Klárit a bejáratnál. A büfé környékén sörszag, tocsogás, a vécékben nedves ülőkék, húgy- és fekáliaszag. Műanyag papucsok cuppognak mindenfelé, a kőhal dús ajkai közül vizet köp a medencébe. A rozsdás zuhanyozócsövek berezonálnak. Gyerekek visítanak. Táskarádió bömböl. Szocializmus van és nyár. Nyár. Büdös, sörszagú, ígéretekkel teli nyár.

Pistával hazafelé tartunk a földalattin. Fésűt veszünk elő a farzsebünkből, vízes hajunkat fésüljük. Este még cigizünk a kertben a nagyfa tövében. Másnap moziba megyünk, és megnézzük Fantomas újabb kalandjait. 12 éves vagyok.

(5)

Rapraprap, rapraprap, megszólalnak a trombiták. Rapraprap, rapraprap felharsannak a harsonák.

„Ich trage eine Fahne / und diese Fahne ist rot. / Es ist die Arbeiterfahne, / die Vater trug durch die Not. / Die Fahne ist niemals gefal-len, / so oft auch ihr Träger fi-iel, / sie weht heute über uns allen/ und sieht schon das Sehnsuchtsziel...”¹ Az énektanár, Herr Gast úgy nézett ki, mintha maga Schumann és Schubert keveréke lett volna, akiknek portréja ott lógott a zeneszoba falán. Recsegő, hosszú, barna padokban ültünk. Őt sorban, mint valami apró templom karzatán. Előttünk az énekeskönyv. Gast úr vastag, fekete csontkeretes szemüvege hétdi- optriásan csillogott. Herr Gast végigifuttatta ujjait a zongora billentyűin, elhelyezkedett a zongoraszéken. A kopott padokon vésett feliratok: The Kinks; The Monkeys; Dave, Dee, Dozy, Bicky, Mick and Tich; ich liebe dich, Angelika... Futamok csendültek és énekelünk. A Schuhmann-pofaszakállas Gast úr, amint a megfelelő szövegrészhez ért, vidáman dobbantott lábával, vigyorogva felnézett a semmibe, majd ismét a billentyűkbe csapott. Mi pedig, Uwe, Uli és a többiek, teli tüdőből harsogtuk: „Wenn alle Brunnlein fließen, / da muss man tri-i-nken, / wenn ich mein Schatz nicht rufen darf, / tu` ich ihr wi-i-nken, / ja winken mit dem Äugelein und stampfen auf den Fuß...”²

¹ „Egy zászlót viszek én / és ez a zászló vörös. / A munkások zászlaja ez, / apám őrizte meg. / E zászló nem bukhat el, / ha ki vitte, el is esett, / most itt lobog fejünk felett, / már látja az áhított célt...”

² „Ha minden kutak csobognak, / hát innunk kell, bizony / ha a babámat nem hívhatom, / hát intek, angyalom. / Majd intek én a szememmel, s dobbantok jó nagyot...”

(6)

1982. A városligeti Hamlet.

Hamlet kétségbeesetten keresi a kijáratot az éjféli Vidám Parkban. A szomszédos állatkert ketteceiben felordít az oroszlán, álmából riasztott párduc rója nyugtalan köreit. „Bánj úgy az állatokkal, ahogy az emberekkel” — csillan a táblán a felirat. Ideges trópusi madarak rikácsolnak az üvegfalak mögött. Éjfél van, órák és harangok konganak. Szellem jár a Városligetben. Két csavargó ébred a fűvön, üvegből kortyolnak, krákognak, prűszkölnek, köpnek, köhögnek, csont fordult ki itt a földből: egy gyermek csontváza? Egy bolondé? Valami sokkal jelentőségte libb csont? Nyekeregve fut a 70-es trolis a Városligetre néző házak mentén. Az ablakok mögött sárga fényekben árnyak húzzák be függönyöket, hogy aludni térjenek. Villanykapcsolók kattánása borítja sötétbe a szobákat, kinti fények pásztáznak a plafonon. Az öregek otthonában táguló, remegő orrcimpákon dörög elő a levegő. Órák ketyegnek, csapok szörtyögnek. Csend. Csend. Csend.

A tóból előbukkanó szellem nyálkás tavi növényekkel borítva, cuppogva indul el, hogy Hamletet bosszúra hívja. Mert árulás történt, végzetes árulás. Az árulás mibenléte még nem világos, csak mértéke kétségtelen. Ágyas? Atyai nagybátyja? Anyja? A hatalom? Az ország? A zsarnok? A nép? A hűség? A hit? A nemzet? Az élet? Isten? A szabadság? Mindenképp valami végzetes. És terhe most Hamletra súlyt. A csavargók, klosárok, hajléktalanok, sírások és sírkiasók lábukat lógázva a gödör szélén ülnek, afféle Tárkonyok és Vladimirok. Kérdezgetik egymást: Jön? Ígérte, hogy jön, fűzd be a cipőd, vedd le a nadrágod. Mikorra ígérte? Kicsoda? Hamlet? Apja? Valaki más? Miért vagyunk itt? Mert nincs szállás a fejünk felett? Vagy valami feladat jutott ki nekünk? Őrt állunk? Reménykedünk? Mulasztjuk az időt? Megígérte, hogy jön. De kicsoda? A szellem. Igen, hisz tegnap is itt járt. És tegnapelőtt is, minden éjszaka. Hamletet kereste, de nekünk ígért valamit. Hogy bevégezzük. Hogy bevégeztessük. Hírt vigyünk. Neki. Fogy a borunk, fogy a tejünk. Estragon, őrtársam, ide rendelték bennünket, itt kell helyállnunk. Hősök lehetünk, ha megfelelő pillanatban visszük a hírt.

S a sötétlő tó mélységéből, olajos vizekből előbukkan a szörnyszellem roncsolt ábrázata, az apa nagyot bödül, és már mászik elő, hogy megkeresse, akit megbízhat a feladattal, hogy hozza rendbe, bosszulja meg, zökkentse helyre. Mit? Az időt? Mit is? Az időt! Ki gondolta volna, hogy ilyen fordulatot vesz Hamlet története, aki jelmezeit váltogatva (most éppen fekete palástban) bókászik egy óriási építmény tövében? A hullámvasút faeresztékei recsegnek a sötétben. Hah! A szellem megjelent Hamletnak! Döngő léptekkel közeledik a hullámvasút korhadó pallóin: — Hamlet! — üvölti — Bosszulj meg!

(7)

Azért írok, hogy valamiképpen értelmet vagy igazolást adjak a létemnek. Az, hogy az írás elegendő ahhoz, hogy értelmet vagy jogosultságot adjon a létnek — nem az én találmányom. Még csak azt sem állíthatom, hogy egyetértenék ezzel a véleménnyel. Inkább csak megmérgeződtem a gondolattal, ahogy az ember megmérgeződik élete során mással is — akár a nikotinnal —, és most már nehezemre esik, hogy felülbíráljam ezt a zsigerivé vált képzetet. Nem én találtam ki tehát, a környezetem sugallta, apám, anyám, az iskola satöbbi, hogy az ember ezzel a foglalatossággal akár megválthatja magát. A gondolatnak a gyökere persze abból ered, hogy egyáltalán valamivel igazolni kell az embernek saját létét, mintha nem volna önmagában elegendő, hogy az ember él, vagy mintha szükséges volna egyáltalán valamilyen értéket tulajdonítani annak, ami van. Ugyanakkor mégiscsak igaz, hogy az íráson keresztül valamilyen módon kitágíthatom azt, amit már megéltem... Ez végső soron az idővel és a térrel való szembeszegülés. Így valóban van valami köze a megváltáshoz. Amikor az ember áll egy mezőn, akkor a horizont síkot sugall. Így a mindennapi lét is. De ha más szemszögből, sőt váltakozó szemszögekből szemlélni ezt a sík távlatot, akkor kiderül, hogy az ezernyi görbület... Ennek szemlélése mindenképp élvezet, mintha fokozná az élet intenzitását.

(8)

Stange úr az osztály előtt áll. Kémiaóra van. Beszél. A kémia nagyon hasznos tudomány, mondja. Például a világháború alatt a lövészárkokban úgy borotválkoztak, hogy bekenték az arcukat egy vegyszerrel, egy krémmel, amitől befelé kezdett el nőni a szakálluk. Aztán a támadásra várva egyszerűen lerágcsálták a szőrt.

Stange fehér köpenye. Keze a köpeny zsebében. Vigyorog. A kémiai előadóterem zöld falai, padjai. A Bunsen-égő előttem az asztalon. Plexiüveg választja el egymástól a padsorokat.

Reggel, első óra, kémia. Kellemes búvóhely ez a negyedik sor. Uwe mellettem ül. Ilyenkor nincs feleltetés. Kísérletezünk. Magnéziumpor lobban fehéren.

Aztán kényszag terjeng. Stange arcán mosoly: — Suppenhühner — mondja — ihr Suppenhühner!³

Nyelvemmel tapogatom szájüregem. Elképzelem, ahogy Stange úrék a lövészárkokban rágcsálják a szőrt. Stange úron Wehrmacht-uniformis.

³ Levesbe való tyúkok.

Gránátok robbanak. Földdarabok repkednek a levegőben. Kénszag terjeng, csakúgy, mint itt, a kémiai előadásban.

A lövészárók. Hitetlenkedünk. Stange mosolyog. Felnéz a kémcsőből: — Ihr Suppenhühner!

(9)

Megbosszulni, de kit, mit? Anyja ágyasát? Atyja halálát?

— Többet, sokkal többet — mennydörgi a szellem a hullámvasút felett lebegve. Aztán vijjogva, hujjogva ül a szellemkocsikon, a nagy nyolcason leszáguld, a kerekék zörögnek, dübörögnek. A szellem üvölt az élvezettől:

— Többet, sokkal többet! Hogy mit, azt neked kell meglelned! Fő, hogy bosszúvágó forrjon szívedben!

A két hírvívő megszeppenten hátrál a látomás elől. Hamlet haját meglebegteti a közeli menetszél. A szellem hátradől a kocsiban. — És ne feledd — kiáltja, amint elrobog Hamlet mellett —, ne feledd az időt! Helyezökkenten! Hangja elvész a sötétben. A állványzat még recseg, aztán csend. Csend. Por száll alá a sötét, hűvös éjszakában.

A párduc vicsorogva rója köreit. Az oroszlán ordít. A zsiráf felkapja a fejét.

Az apró majmok sivítozva ugrándoznak ketrecükben. A gorilla vicsorog.

A kígyók felkúsznak az üvegfalon. Az elefánt egyik lábáról a másikra állva trombitál. A halak kétségbeesetten tátognak. „Bánj úgy az emberekkel, ahogy az állatokkal.” Aztán a köhögő, fulladozó, hörgő hangok elcsendesednek. Egy bárány még felbéget. És újra csend.

— Hívjátok Horatiót! — szólal meg Hamlet. De nem, nem is szól, csak az ajka mozog.

— Horatio! — kiált fel Tárkony és Vladimir. — Horatio!

(10)

Angelika Blum nővérének farmernadrágja. Angelika Blum nővérének farmernadrágja megy körbe az iskolaudvaron. Angelika Blum nővérének farmernadrágjának világos kékre kopott ágyék-része megy körbe az iskolaudvaron. A sliccnél a gombot fedő részek kopottak. Az ágyékrész alatt Angelika Blum nővérének combjai a kopott, világoskék Levi-Strauss farmernadrágban finoman súrolodnak egymáshoz. Angelika Blum nővére most előrehajol, fejét felveti, nevet, két barátnőjébe karol, és megy körbe az iskolaudvaron. Angelika Blum nővére kilencedikes. Mások is

mennek körbe, de Angelika Blum nővérének ágyéka világoskék foltként világít az iskolaudvaon. Combjai súrlódnak, a nadrág ráfeszül ágyékára, fenekére, csak a csípőnél tágul egy keveset, itt Angelika Blum nővérének testhez simuló pulóvere szalad fel Angelika Blum nővérének két melléig és azon is túl a nyakáig, ahol garbóba tekeredik vissza. Angelika Blum nővére egy almát rágcسálva előrehajol, feveti a fejét és nevet. A háttérben az iskolaudvar téglafalának teteje üvegcserepekkel teleszórva.

(11)

Végül is minden mindegy volt. Átverekedte magát valahogy a nyáron.

Egy ideig ládákat rakodott, aztán ott is elfogyott a munka. Úgy érezte, minden összeesküdött ellene, amerre nézett, csak kérdések ásítóztak. Minden összekuszálódott, és ő maga is összekuszálódott ebben a mindenben. Mintha évek terméséről derült volna ki, hogy elverte a jég, megrohadt, és ott áll most egy csomó hasznavehetetlen gyümölcszel, amit feleslegesen őrizget. Egy ideig még téblábolt a városban, ismerősöket látogatott meg, ücsörgött a konyhájukban, megnézte a gyerekeket, meghallgatta a történeteket, aztán éjféltájban a hallgatásból értve felszedelőzködött, elbúcsúzott és hazament, vagy kiült még egy sörre valamelyik presszó teraszára. A város tele volt olasz turistákkal, akik napbarnítottan, világos nyári ruhákban jártak csoportosan, fényképezőgép lógott a vállukról, a presszókban kézzel-lábbal magyaráztak a közömbösen hallgató felszolgálónőknek, aztán a számlákat hasonlították össze...

Lehet, hogy Walter, az aranyfogú Walter náci volt? És a Mester, a savanyú leheletű Mester, aki megmutatta nekik az esztergapadot, lehet, hogy ő is? Vagy ő az öreg szocdem? Soha nem fogja megtudni. Stange úr, Stange urat látja Wehrmacht-uniformisban, ahogy a lövészárókban ücsörög, kénszag körülötte, mint a kémia-előadásban és rágja a szőrt, amint az befelé nő a szájában.

Igen, Horatio tud a szellemről. Nem, nem akarta Hamletet feleslegesen fárasztani. Igen, valóban látta. Az örökkel együtt. Nem szólt hozzá, csak nézte, egyre nagyobb szemekkel. De Horatio nem óhajtott ennek nagyobb jelentőséget tulajdonítani. Az örök viszont megtagadták a szolgálatot, akkor állította ide ezt a két csavargót, már régen a nyakára jártak, valamit adjon nekik, mondták folyton, munkát, de legalábbis értelmet az életüknek. Azt mondták, szívesen várnak, mert várni egyet jelent a reménykedéssel, Horatio a maga részéről nem ért ezzel egyet, szerinte cselekedni kell, és főleg: ami elmúlt, elmúlt, ami jön, úgylis eljön... Hamlet tanuljon csak továbbra is vívni, olvasson könyveket az ország igazgatásáról és főleg, főleg élvezze az életet stb. Hamlet hallgatja barátja vékony, sipító hangját. — Elég! — szól végül. Horatio bólint. Ha elég, hát elég, és távozik.

(12)

Hajnalodik. Fokozatosan. Nedves fűben, a sírok közelében alszik a két csavargó. Egy harmatcsepp gördül végig egy fűszál pengéjén. Meleg idő várható.

A város kihalt. Az aszfalton a repedések villámrajzolata nyomasztó forróság utáni vihart jósol. De még messze az enyhülés! Hőhullám borzolja az idegeket. A fátyolos ég mögül éles nap olvasztja az utakat. Az üres utcákon leeresztett redőnyök mögött vízcsapok hörögnek. Tárkony ínyéhez tapadt nyelve mozogni kezd, izzadságban fürödve ébred, az újságpapír lecsúszik orráról, felül és megrázza a mellette alvó Vladimirt: „Szomjas vagyok” — mondja.

Vladimir fenyitja szemét: „Eljött?” — kérdezi. „Mára ígérték?” Tárkony az eget kémleli, a Széchenyi fürdő felett sötét viharfelhők gyülekeznek. Szél söpör végig a Városligeten. Papírok kavarnognak. És mintha robbanna a rájuk boruló kupola, eső ömlik az egekből. Végigver a fákon, buborékokat kelt a tavon, szagokat korbácsol fel a földből, „a holtak szagát” — villan át Vladimir fején, és hirtelen nagy vágyakozást érez a holtak hűvös birodalma iránt. Nagy recsenéssel villám sújt le a közelükben. „Futás!” — üvölti Vladimir — A lépcsőkhöz! Hajladozó fák között fut a két rongyos. A félig tárt sír oldalán az esőtől feketedik a szikkadt föld, hatalmas cseppek kopognak az ásó rozsdás lapján. Ferde esőrácsban fut, rohan a két tolvaj, csavargó, alkalmi őr, a két senkiházi. Bőrük arcukhoz tapad e nagy rohanásban, szemük kétfelé húzódik, mezítelen lábuk alatt tócsák robbannak. Mintha óriás vasakat ütnének a földhöz, és mintha vasból volna a föld maga is, úgy reng, villámlik minden körülöttük. De most feltűnik egy harmadik! Egy kentaur-alak. Hamlet az, fekete palástban vágat lován, az esőből előbukkan, a ló nyerít, a lépcsőkhöz érve ágaskodik, toporog, csapkodja farkát.

— Hamlet! Hamlet! — kiáltja Tárkony. De Hamlet szeme csak tétován érinti a karjukat lóbáló, ugrándozó jómadarakat. Pupillája összeszűkül, sarkát lova vékonyába vájja, és visszavágtat, ahonnan felbukkant, bele az esőködbe. Tárkony és Vladimir csalódottan néznek utána. Kiáltozásuk erejét veszti.

— Láttad az arcát? — kérdi Tárkony — Gondok gyötrik. — Az idő-dolog? — kérdi Vladimir. — Mhm — hümmög Tárkony —, az, meg ami ahhoz kapcsolódik.

(13)

Nézem a Benczúr fát: Ez itt az eperfa jobb kéz felől, szemben a nagy ecetfa, a kerítés mellett a kettősfa, vele szemben, a kert túloldalán volt a szarvasfa, most már a csonkja sem látszik. A szarvasfával egy vonalban név nélküli fák, pedig mindegyik nevezetes.

Nézem a kerítést: kavicsdarabok a betonban. Süt a nap. Fák, fák. Zöld a leveleken. Meleg napsugár. Nyár, tavasz. A levegő illata. A hűvös, árnyékos foltok borzongása. A nedves föld a letört kis ág végén. Térdem a földhöz ér.

Ígéret. Csend. Teljesség.

A ház sárgán áll.

A Benczúron zöld jegeskocsi hajt végig. Csattog a lovak patája.

Honnan jövünk? Mik vagyunk? Hova megyünk?

Ránk borulnak a fák lombjai. Árnyék vetül a bőrünkre. Így állunk. Halk susogásban.

Gyerekek csoportképben. Gyerekek egymás mögött. Elszórva a kertben. Mint a fák.

(Helsinki–Budapest)